

*Kirkuk University Journal
of Humanities Studies*
مَجَلَّةُ جَامِعَةِ كَرْكُوكَ لِلدِّرَاسَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>

DOI: 10.32894/1992-1179.2025.157792.1152

Date of research received 26/02/2025, Revise date 11/04/2025 and accepted date 14/04/2025

**A Comparison of Consonants between Turkish (Turkey Turkish) and
Iraqi Turkmen Turkish (Erbil Dialect)**

Zainab Sadeq Saber

Assist. Prof. Dr. Hazım Burhan Mustafa

Abstract:

This study examines the phonetic differences and shared phonological features between Turkish as spoken in Turkey and the Erbil dialect of Iraqi Turkmen Turkish. Focusing specifically on consonants, the analysis explores the structural changes and distinctive articulatory characteristics observed in the Erbil dialect. The findings indicate that the Turkish consonant g undergoes a shift to "c" > "ç" while the phoneme "ğ" > realized as "c" in the Erbil dialect. Moreover, the Turkish "k" phoneme frequently transforms to "ç" within words. Another notable feature is the articulation of the Turkish "v" as a bilabial /w/, reflecting a tendency toward more conservative or historically retained phonetic features. Consonants are categorized and analyzed based on voicing, voicelessness, and place of articulation. The classification includes: bilabial consonants (b, m, p, w), labiodental consonants (f, v), dental consonants (d, l, n, r, s, t, z), alveo-palatal consonants (c, ç, j, ş), palatal consonants (g, k, ğ, y), velar consonants (h, ħ, ħ), semi-vowels ("y"), and trilled consonants ("r"). Each group is examined in terms of its phonological behavior in both language varieties.

A particularly distinguishing feature of the Erbil dialect is the softer and more palatalized articulation of "c" and "ç", realized as "ć" and "č", respectively. Additionally, instances of the transformation "d" > "t" in certain lexical items are discussed. These phonetic and phonological variations emphasize the influence of historical sound changes, as well as contact with neighboring languages, and underline the unique character of the Erbil Turkmen dialect in contrast to standard Turkish.

Keywords: Consonants, Turkish, Phonetics, Iraqi Turkmen, Erbil Dialect.

مقارنة بين الصوامت التركية والتركمانية العراقية اربيل اتمونجا

زينب صديق صابر¹

أ.م.د. حازم برهان مصطفى²

الملخص

تتناول هذه الدراسة أوجه التشابه والاختلاف في الخصائص الصوتية بين اللغة التركية القياسية ولهجة تُركمان العراق، باعتماد لهجة أربيل نموذجاً للتحليل. وقد تم تحليل تصنيف الحروف الصامتة (الساكنة) في لهجة تُركمان أربيل بشكل تفصيلي، من حيث الصفات الصوتية ومخارج الحروف. يُظهر التحليل أن الفونيم "g" في التركية القياسية يتحول إلى /ɟ/ > /c/ في لهجة تُركمان أربيل، كما أن الفونيم /g/ يتحول غالباً إلى /c/. كذلك، يلاحظ تحول الفونيم /k/ إلى /ɟ/ داخل الكلمة. أما الصوت /v/ في اللغة التركية القياسية فينطق بصيغة /w/، ويُعد صوتاً شفويّاً مزدوجاً في لهجة أربيل، مما يعكس تأثيراً صوتياً مختلفاً.

وقد تم تصنيف الحروف الصامتة وفقاً لخاصيتي الجهر والهمس، بالإضافة إلى أماكن النطق، وجاء التصنيف على النحو التالي: الحروف الشفوية المزدوجة b, m, p, w، الحروف الشفوية-الأسنانية f, v، الحروف الأسنانية d, l, n, r, s, t, z، حروف اللثة-الحنكية c، ɟ, j, ʃ، الحروف الحنكية الأمامية g، k، ɣ، y، الحروف الحنكية الخلفية h، h، إضافة إلى أنصاف الحروف "y" والحروف التكرارية "r" وقد تم تناول كل فئة بدقة ضمن الإطار التحليلي. ومن السمات البارزة في لهجة تُركمان أربيل أيضاً أن نُطق الحرفين "c" و "ɟ" يتم بصيغة أكثر ليونة، ويُلفظان كـ "č" > "ć" على التوالي. كما تمت الإشارة إلى ظاهرة التحول "d > t" في بعض المفردات. تعكس هذه التغيرات الصوتية الخصائص الفونولوجية التي تميز لهجة تُركمان أربيل عن التركية القياسية، من خلال دراسة مقارنة تُبرز البُعد التاريخي والتأثيرات الجغرافية واللغوية المحيطة بهذه اللهجة.

الكلمات المفتاحية: الحروف الصامتة، اللغة التركية، الصوتيات، اللغة التركمانية في العراق، لهجة

أربيل

¹ طالبة ماجستير / جامعة صلاح الدين / كلية لغات / قسم اللغة التركية

² جامعة صلاح الدين / كلية لغات / قسم اللغة التركية

Türkiye Türkçesi ve Irak Türkmen Türkçesi (Erbil ağızı) Arasındaki ünsüzlerin karşılaştırması

Zeynep Sıddık Sabir

Doç. Dr. Hazım Burhan Mustafa

Özet

Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ile Irak Türkmen Türkçesinin Erbil ağızı arasında yer alan sesbilgisel farkları ve benzerlikleri, özellikle ünsüzler bağlamında incelemektedir. Ünsüzlerin sınıflandırılması; tonlu , tonsuz ve çıkış yerleri esas alınarak yapılmıştır. Türkiye Türkçesindeki bazı fonemlerin, Erbil Türkmen ağızında farklı biçimlerde boğumlanma şekli tespit edilmiştir. Örneğin, "g" fonemi > "c" > "ç" şeklinde dönüşürken, "ğ" fonemi genellikle > "c" olarak gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, "k" fonemi > "ç" olarak değişmekte, "v" fonemi ise > "w" şeklinde çift dudaklı bir ses halini almaktadır. Bunun yanı sıra, "c" ve "ç" sesleri Erbil ağızında daha yumuşak biçimlerde > "ć" ve > "ç" olarak telaffuz edilmektedir. Bazı kelimelerde "d" > "t" dönüşümünün de gözlemlendiği belirtilmiştir.

Erbil Türkmen ağızında ünsüzler yalnızca sesletim özellikleri açısından değil, aynı zamanda tarihsel süreçler ve çevresel etkiler bağlamında da farklılaşmaktadır. Arapça ve Farsça kökenli kelimeler aracılığıyla dile giren "h" > "hırıltılı h", "h" > "nefesli h" ve "" (ayın) gibi ünsüzler, bu ağızda aktif bir biçimde kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde nadiren görülen nazal "ŋ" sesi ise Erbil ağızında hala kullanılmakta ve bu durum ağızın tarihî derinliğini göstermektedir.

Erbil Türkmen ağızının Türkiye Türkçesi ile olan tarihî ve fonetik bağlarını ortaya koymakta, ağızlar arasındaki geçişlerin sistematik olduğunu göstermektedir. Yapılan sınıflandırmalar, yalnızca ses değişimlerini değil, aynı zamanda bu değişimlerin fonolojik nedenlerini de kapsamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Türkçenin farklı ağızları arasındaki sesbilgisel evrimi ve çeşitliliğini anlamaya katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelime : Ünsüzler, Türkiye Türkçesi, Ses, Irak Türkmencesi, Erbil Ağızı.

Transkripsiyon İşaretleri

‘ : Ayın) ع) işareti

: ˘Ulama işareti

ä : Açık e

á : İnce a (a-e arası ses)

ā : Uzun a sesi

ć : Paletal c

č : Paletal ç

è : Kapalı e

ē : Uzun e

ğ : Artdamak g’si

ħ : Hırıltılı h

h : Nefesli h

í : İnce ı (ı-i arası ses)

ĩ : Kısa ı

ķ : Art damak k’si) ق) sesi

ñ : Art damak n’si

ō : Uzun o

ó : o-ö arası ünlü

q : Azerbaycan Türkçesinde Artdamak k’si ve artdamak g’si

ş : Peltek s

ũ : Kısa u

w : Çift dudak w’si

Erbil Türkmen ağındaki ünsüzlerin listesi şu şekildedir:

‘ء : ’ ‘ ع , b, c, ç, ć, d, ğ, f, g, h, ħ, ĩ, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, ş, t, t, w, y, z.

Türkiye Türkçesinde Ünsüzler:

b,c,ç,d,f,g,ğ,h,j,k,l,m,n,p,r,s,ş,t,v,y,z

Giriş

Ünsüzler, ses yolunda meydana gelen engelleme, daralma veya tam kapanma sonucunda oluşan seslerdir. Bu seslerin üretiminde dudak, diş-dişeti, damak ve gırtlak gibi farklı boğumlanma bölgeleri rol oynar (Korkmaz, 1992, s. 162). Ünsüzler, ses yolundaki engellemenin derecesine göre çeşitli kategorilere ayrılır. Tam bir kapanma ile oluşan seslere patlayıcı ünsüzler, kısmi bir daralma ile üretilenlere ise sızıcı ünsüzler denir (Coşkun, 2015, s. 46).

Ses tellerinin titreşim durumuna göre ünsüzler tonlu (titreşimli) ve tonsuz (titreşimsiz) olarak ikiye ayrılmaktadır (Demir, 2019, s. 117). Boğumlanma sırasında geniz boşluğunun katılımıyla üretilen ünsüzler geniz ünsüzleri, daha uzun süreli ve akıcı seslere sahip olanlar ise akıcı ünsüzler olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz, 1992, s. 162). Bu sınıflandırmalar, ünsüzlerin dil içerisindeki sesletim ve fonetik özelliklerini anlamak için önemlidir.

Erbil Türkmen ağzında ise ünsüzler, sesletim özellikleri doğrultusunda gruplandırılmaktadır. Bu gruplandırmada, ünsüzlerin ses tellerinin titreşim durumu temel alınarak ötümlü ve ötümsüz ünsüzler şeklinde ayırım yapılmaktadır (Sabır, 2013, s. 22). Ötümlü ünsüzler, ses tellerinin titreşimiyle üretilirken, ötümsüz ünsüzlerde bu titreşim gerçekleşmez. Ünsüzler oluşum biçimlerine göre patlayıcı, sızıcı ve akıcı olarak sınıflandırılmıştır (Bilal, 2015, s. 23-24) Bu kategoriler, Erbil Türkmen ağzındaki ses sisteminin farklılıklarını ve benzerliklerini analiz etmek için temel oluşturmaktadır.

1. Türkiye Türkçesi ve Erbil Türkmen Türkçesi'nin Ses Özellikleri:

Erbil Türkmen ağzı ile Türkiye Türkçesi, ses bilgisi açısından birçok ortak özelliği paylaşmakla birlikte belirgin farklılıklar da sergilemektedir. Erbil Türkmen ağzında, Türkiye Türkçesindeki "g" sesi sıklıkla "c" > "ç" fonemine dönüşür.

Örnek olarak : gelmek > "celmeg" , gün > "cün" olarak ifade edilirken, gömlek > "çöyneç", göz > "cöz" biçiminde söylenir . Bunun yanı sıra Türkiye Türkçesindeki "ğ" harfi, Erbil Türkmen ağzında genellikle "c" sesine dönüşmekte ve bu değişim özellikle ön damak ünlüleriyle birlikte belirginleşmektedir;

Örnek olarak : değil > "dēcī", eğri > "ēcīrī" şeklinde kullanılır. Türkiye Türkçesinde bulunan "k" fonemi, Erbil Türkmen ağzında hem kelime başında hem ortasında hem de sonunda "ç" sesine dönüşmektedir.

Örnek olarak: büyük > "bēwīç", kerkük > "çārçūç" , kerpiç > "çarpuc" olarak ifade edilir aynı zamanda "c" ve "ç" sesleri, Erbil Türkmen ağzında daha yumuşak bir tonla "ć" ve "ç" biçiminde telaffuz edilir; cam > "ćam", çay > "çay" olarak söylenmesi örnek verilebilir.

Erbil Türkmen ağzında iyelik kökenli farklılaşmalar da dikkat çeker; ikinci tekil kişi eki olarak –(I)w, ikinci çoğul kişi eki olarak ise –(I)wIz kullanılır. Örneğin, “Geldin mi?” ifadesi cēldīw?, “Hasta mıydınız?” ifadesi ise hestēydīwīz? şeklinde söylenir. Türkiye Türkçesinde kaybolmuş olan uzun ünlüler, Erbil Türkmen ağzında korunmuştur. Bu özellik, adı > "ādī", sarı > "sār", benim > "mēnīm" olarak ifade edilir.

Türkiye Türkçesindeki diş-dudak ünsüzü "v", Erbil Türkmen ağzında çift dudak ünsüzü "w" ile yer değiştirir; **örnek olarak** : alev > "halaw", vakit > "waht" şeklinde söylenir.

Ünlü uyumu ve ünsüz benzeşmesi gibi Türkçenin fonolojik özellikleri Erbil Türkmen ağzında daha belirgin ve sistematik bir şekilde görülür; **örnek olarak** :bahane > "mahana", beraber > "barabar", enli > "ennî" biçiminde kullanılır.

1.1.Ünsüzlerin Sınıflandırılması:

Ünsüzlerin oluşumu sırasında, akciğerlerden gelen hava, ses yolundan geçerken dudaklar, diş etleri, damak veya gırtlak gibi belirli bölgelerde engellenir ya da şekillendirilir ve bu süreçte ünsüz sesler ortaya çıkar (Gülensoy, 2019, s. 461). Havanın ses yolunda bu farklı bölgelerde oluşturduğu kesinti ya da daralma, ünsüzlerin üretim yerini belirler. Buna bağlı olarak, ünsüzler üretildikleri boğumlanma bölgelerine göre sınıflandırılmaktadır (Deny, 2012, s. 40).

1.1.1.Çift Dudak Ünsüzleri : /b/, /m/, /p/

Konuşma sırasında alt ve üst dudağın tamamen kapanmasıyla oluşan ünsüzlerdir (Deny, 2012, s. 40). Bu dudak açınma kapanma olayı ağıza giren havayı tamamen engeleyip daha sonra dışarı atmasıyla oluşan ünsüzlerdir (Göker, 2001, s. 156).

/b/ : beyaz , çember , buket . ; /m/ : mezar ,mikrop,elma . ; /p/ : pazı, pahalı ,kalp.

Erbil Türkmence'sinde Çift Dudak Ünsüzleri :

/m/ : meçtep("meşteb,okul") , müdir, matar("havaalanı").; /w/ : ew (ev), waht, aw(av) . ;/b/ : bîlbîl , bôrç ("şapka"),buħca,borç("ödünç almak") . ; /p/ : tapar ("bulur") , purtqal ~pırtaqal ("portokal"), paqla ("bakla").

1.1.3. Diş-Dudak Ünsüzleri : /f/, /v/

Bu ünsüzler üst dişlerin alt dudağa değmesiyle oluşan ünsüzlerdir (Demir, 2019, s. 117).

/f/: fön , filiz, fırın. ; /v/ : vuslat , veba,vinç.

Erbil Türkmence'sinde Diş-Dudak Ünsüzleri :

/f/: çēfil("kefil") , fanus ("lamba") , faķîr .

1.1.4. Diş eti ünsüzleri /d/, /l/, /n/, /r/, /s/, /t/ ve /z/

Dilin ucu üst diş etlerine temas etmesiyle oluşan ünsüzlerdir (Özkan, 2021, s. 126).

Örnek olarak : /d/ : dost,deniz,dürüst. ; /l/: limon , leylek , lamba.

/n/ : nefes, nehir, nem . ; /r/ : renk, rahat ,rast . /s/ : ses , sel ,sil .;

/t/ : tarla,tavuk , taş .; /z/ : zeytin , zehir , zambak.

Erbil Türkmence'sinde Diş-Dişeti Ünsüzleri

/n/: nêce ("nasıl") ,nağada("nekadar"), nar. ; /z/: zarafa, za'if , zencin ;

/s/: saç, sāyara ("araba"), seleş ("konuş"); /ş/:béş ,şembe("cumartesi"),şerbet("meyve- suyu").

/d/: yēddî, dacîrman("değirmen"), dawar("at").;/t/:süt, tabut,têşt(leğen),turambêl("araba").

1.1.5. Diş Eti-Damak Ünsüzleri: /c/, /ç/, /j/, /ş/

Dilin ucu diş etinin ve damak arasındaki bölgeye temasıyla üretilir (Özkan, 2021, s. 128).

/c/: cilt,cadde,cefa; /ç/: çamaşır, çığlık, çekyat; /j/ : jilet, jale,bej ;

/ş/ : şirket ,şair ,şifa.

Erbil Türkmençe'sinde Dişeti -Ön Damak Ünsüzler

/j/ : Irak türkmen türkçesinde "j" harfî ile başlayan kelime yoktur bulunan kelimeler yabancı kelimelerdir. /c/: cenaza, cezme, calın("gelin") ;

/é/: éam, éeyran ("ceylan"), éum'a("cuma"). ; /ç/ : çeküç ("çekiç"), çarpuc("kerpiç") , çarçuç ("kerkük").

1.1.6.Ön Damak Ünsüzleri: /g/, /k/, /ğ/, /y/

Dilin arka kısmı damağa dokunması ve yükselmesi anında tellafuz edilen ünsü7lerdir (Demir, 2019, s. 118).

/g /: gül, gemi, güzel.; /k/: kırmızı, kazanç,karpuz.; /ğ/ : ağaç, yağmur, çiğ.;

³ /y/: yaz ,yalı ,yuva.

Erbil Türkmençe'sinde Ön Damak Ünsüzleri

/l/: yalan ,lahana,lukum.;/g/: gorye("çorap"),cêcê ("gece"),cünaḥ,günaḥ ("günah").

/k/ : kazımkabab ("yemek çeşidi"), kitab ,kamira .

1.1.7.Gırtlak Ünsüzü: /h/

Boğaz (hançere) yada hırıltılı /h/ ünsüzleri olarak adlandırılır. Hava akciğerden çıkarken ses tellerini titrettiğinde oluşan sessiz harflardır,diger ünsüzlerden farklı bir şekilde gırtlakın en arka kısmında tellafuz edilir (Ediskun, 1999, s. 71).

/h/: havuç , hasta , hakim.

Erbil Türkmençe'sinde Gırtlak Ünsüzleri :

h : hawz("havuz") , hapîs , halm("aşure"); **/h/ :** hasta , haber, has("özel").

/ʕ ʕ/ : ʕalem, ʕaba , ʕazy("elbise").; **/h/:** hawa , hawan ,harda("nerde").

1.1.8.Yarı Ünlüler ve Titreyici Ünsüzler :

Yarı Ünlü: **/y/:** yaşlı ,yanlız,yarış. ; **Titreyici:** **/r/:** resim ,rahat ,radio.

Erbil Türkmen ağzındaki ünsüzlerin sınıflandırılması, Türk lehçeleri ve diğer dillerle karşılaştırılmasında önemli bir temel oluşturur.Ünsüzlerin telaffuz yerleri ve özellikleri, bu ağzın fonetik yapısının incelenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Bilal, 2015, s. 21-22).

2.Patlayıcı Ünsüzler :

Ses yolunun da kapanma oluşması ve ciğerlerden gelen havanın bu kapanmayı şiddetli bir şekilde aşması dudak, diş veya damak bölgesinin tamamen kapanmasıyla hava bir süre tutulur ve patlayıcı ünsüzler meydana gelir (Özkan, 2021, s. 31-32).

Bu ünsüzler, boğumlanma yerlerine göre üç temel gruba ayrılır:

1.Dudak patlayıcıları: **/b/ , /p/ , /m/**

2.Diş patlayıcıları: **/t/ , /d/ , /n/**

3.Damak patlayıcıları: **/k/ , /g/**

Tonsuz (Sedasız) Ünsüzler ve Örnekler

1./ p/: pırıl pırıl, patırtı, kap, köpük

2./ ç/: çapraz, çilek, çilek

3 ./t/: top, titrek, katı

4 ./k/: kırık, kapı, bakır

Tonlu (Sedalı) Ünsüzler ve Örnekler

1./ b/: barış, borç, bina .

2 ./c/: cıvıl cıvıl, cadde, ince .

3./d/: durmak, dalga, demir .

4 ./ g/: gölge, güçlük, gönül .

5./m/: minare, samimiyet, ekmek .

6. /n/: nehir, gönül, inat .

2.1.Sızıcı (sürekli) ünsüzler :

Boğazda hiç bir kesinti veya tıkanmaya uğramadan hava ses yolunda sızarak çıkarılan ünsüzlere denir (Göker, 2001, s. 153). Türkçedeki sızıcı ünsüzler arasında "f", "g", "h" , " j", "l", " m", "n", " r", " s", "ş", " v", " y", "z" sesleri bulunmaktadır (Demir, 2019, s. 118).

Ünsüzler telaffuz şekillerine göre seslerin oluşum sürecinde iki gruba ayrılır.

a)Tonlu(titreşimli) Ünsüzler :

Boğumlanma sırasında ses tellerinin titreşimi ile meydana gelen ünsüzler denilir (Ergin, 2023, s. 64). Türkçedeki tonlu ünsüzler arasında "b","c", "d", "g", "ğ", "j", "l", "m", "n", "r", "v", "y", "z"yer alır (Coşkun, 2015, s. 48).

b)Tonsuz(titreşimsiz) Ünsüzler :

Boğumlanma sırasında ses tellerinde titreşme olmadan medana gelen ünsüzlerdir (Ergin, 2023, s. 64).Türkçede bu grupta yer alan ünsüzler "ç", "f", "h", "k", "p", "s", "ş", "t" olarak sıralanabilir. Tonsuz ünsüzlerde ses tellerinin hareketsizliği, sesin temel özelliğidir (Akbaş, Dil Bilgisi, 2011, s. 34).

Ünsüzler ve Çeşitleri

1. /b/ Ünsüzü :

Bu ses iki dudağın birbirine tam bir şekilde temas etmesi ve ses tellerinin tütremesiyle ortaya çıkan titreşimli ve çift dudak ünsüzleri olarak bilinir (Dursunoğlu, 2017, s. 102).

"b" ünsüzünün "p", "v", "w", "f" gibi seslere dönüşmesi yaygın bir durumdur genellikle kelime başında görünür.

Örneğin : baş >vaş veya >faş şeklinde değişebilir.

Kelime içinde "b" genellikle "m veya "v" ünsüzüne dönüşür (Gabain, A. Von,, 1988, s. 38). **Örnek olarak :** eb ~ ev; sab ~ sav şekline dönüşmüştür.

Kelime sonunda ise "b" ünsüzünün "p" ile yer değiştirmesi dikkat çeker:

Örnek olarak : kab > kap (Özkan, 2021, s. 142).

/b/ : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağızında çift dudaklı, titreşimli, patlayıcı bir ünsüzdür. Bu ses, iki dudağın temasıyla oluşur (Shukur, 2019, s. 32). **Örnekler :** bālīg ("balık"), baḥça ("bahçe"), barmah ("parmak"), bācī ("kız kardeş").

2. /c / Ünsüzü :

Sert , patlayıcı, titreşimli ve diş eti ünsüzü olarak sınıflandırılır. Türkiye Türkçesin'de kelime başında nadiren karşımıza çıkar (Demir, 2019, s. 121).

Örnek olarak : coşmak, ceylan gibi kelimeler bulunur. Bu ünsüz, ses özellikleri bakımından "ç" ünsüzüne oldukça yakındır. Kelime içinde çok nadir görülürken, kelime sonunda genellikle "ç" ünsüzü ile yer değiştirir (Özkan, 2021, s. 142).

/c/ ünsüzü: Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan diş-ön damakta titreşimli, patlayıcı ünsüzdür. Türkiye Türkçe'sindeki "c" sesiyle aynı işlevi görür (Bilal, 2015, s. 24). Erbil Ağzında "g" fonemi > "c" şeklinde telaffuz edilir (Shukur, 2019, s. 33). Irak Türkmen Türkçesi ağızlarında kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.

Örnek olarak : cöz ("göz"), cewl ("gönül"), cām' ("cami").

/ć/ Ünsüzü :

Yarı sızıcı, titreşimli ve ön damakta üretilen bir sestir. Bu ünsüz,"g" > "c" dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Trabzon⁴, Rize, Artvin, Erzurum ve çevresindeki ağızlarda sıklıkla duyulabilir (Coşkun, 2015, s. 54).

Örnek olarak : ćitdim ("gittim"), ćezerim ("gezerim"), ćurbet ("gurbet"), ćendi ("kendi"), ćötülük ("kötülük"), ćelin ("gelin"), ćüzel ("güzel"), ćör ("gör-") .

Kelime içinde : esći ("eski"), asćer ("asker"), hanćisi ("hangisi"), döćerlerdi ("dökerlerdi"). Bu ses, bazı yöresel ağızlarda kelimelere özgün bir renk katar (Ediskun, 1999, s. 75).

/ć/ **ünsüzü** : , Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında diş eti konumunda, tonlu, yarı sızıcı ve patlayıcı bir ünsüzdür .Erbil ağzında "g" sesi > "c" sesine dönüşürken, "c" sesi de öne çekilerek "ć" biçimini alır (Shukur, 2019, s. 33). Bu dönüşümler,ağız özelliklerinin belirgin bir göstergesidir.Benzer bir ses, Karadeniz bölgesi ağızlarında da görülür ve uluslararası fonetik alfabede "dz"olarak ifade edilir (Bilal, 2015, s. 23).

Örnek olarak : ćorab ("çorap"), ćayır,cayımak ("pişman"), ćum'a ("cuma"), ćüt ("çift").

3. /ç/ Ünsüzü

sert, patlayıcı, titreşimsiz ve diş eti ünsüzüdür. Türkiye Türkçesinde en yaygın kullanılan ünsüzlerden biridir. Kelime başında, içinde ve sonunda sıklıkla görülür (Demir, 2019, s. 121).

Örnek olarak : çember, bıçak,saç gibi kelimeler ayrıca bazı ağızlarda "c" > "j" seslerinin birleşimi gibi değişimler ortaya çıkar (Deny, 2012, s. 45).

Örnek olarak : bazen acı > aç, gücü >güçü. olarak boğumlanabilir (Dursunoğlu, 2017, s. 103).

"c", " ć" ve "ç" ünsüzleri, Türkçenin ses yapısında farklı özelliklere sahip olup bölgesel ağızlar ve tarihsel süreçlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır.

/ç/ **ünsüzü** : Irak Türkmen Türkçesinde ve Erbil ağzında bu ünsüz diş-ön damak , tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür , Türkiye Türkçesindeki "ç" sesi ile aynı özellikleri taşır. kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.Erbil ağzında "k" sesi düzenli bir şekilde "ç"sesine dönüşmektedir.Erbil ağzını diğer Türkmen ağızlarından ayıran önemli bir özelliktir.

Örnek olarak : çift⁵ ("köfte"), çipriç ("kirpik"), çimse ("kimse"), çöpāç ("köpek") , çöreğ ("tandır ekmeği").

/ç/ Ünsüzü : Erbil ağzının etkisi altında bulunan Altunköprü Türkmencesi , "ç" ünsüzü, diğer ağızlardan farklı olarak öndiş ve sızıcı bir şekilde telaffuz edilir (Bilal, 2015, s. 24).

Erbil ağzında "k ~ ç" > "ç ~ ç" değişimleri sıklıkla görülür. Bu değişimin temelinde, dilin tarihsel ve bölgesel etkilerle şekillenen ses yapısı bulunur.

" ç" > "ç" dönüşümü, "ç" sesinin daha yumuşatılarak veya sızıcı bir şekilde telaffuz edilir. Türkçedeki "ç"nin daha yumuşak ve ince bir şekilde telaffuz edilir (Shukur, 2019, s. 34).

Örnek olarak : çārşāmbā ("çarşamba"), çāmır ("çamur"), çöl ("çöl"), çömçā ("kepçe").

4. /d/Ünsüzü ve Çeşitleri

Titreşimli, patlayıcı ve asıl diş ünsüzüdür. Bu ünsüzün boğumlanmasında dudaklar açık pozisyonda olur (Vural, H. Böler, T., 2015, s. 80). Dil ucu diş etine doğru kapanma yaratırken, dil sırtı düz bir konuma gelir ve ses telleri titreşir (Demir, 2019, s. 122).

Kelime içinde "d" genellikle korunur ya da "t" ile yer değiştirir. Kelime sonunda ise çoğunlukla "t" ye dönüşür (Gabain, A. Von., 1988, s. 38).

tek >dek ; tarla >darla ;Turağ>durak.

/d/ Ünsüzü: Diş konumunda, tonlu , patlayıcı ünsüzdür. Dil ucu dişlere temas ederek ortaya çıkar.

⁵"ç"fonemi Türkiye Türkçesi ile Erbil ağzında birebir aynı olmakla birlikte "ç" sesi "k" fonemine değişmiştir.

Örnek olarak : dabban ("topuk"), dācī ~ dōcī ("değil"), dolka ("sürahi"), dünen ("dün"), dōşēç("döşek").

5. /f/ Ünsüzü :

Titreşimsiz, sızıcı ve diş-dudak ünsüzüdür (Ergin, 2023, s. 78). Bu ses, üst dişlerin alt dudakla temasıyla ortaya çıkar (Gabayn, A. Von., 1988, s. 38).Türkçenin tarihsel dönemlerinde kelime başında sesi "f" bulunmamaktadır (Özkan, 2021, s. 144). Türkçeye giren yabancı kelimelerde görülür (Demir, 2019, s. 123).

Örnek olarak : fes (Arapça), fayton (Fransızca), filozof (Yunanca) (Vural, H. Böler, T., 2015, s. 76).

/f/ Ünsüz : Erbil ağzı bu ünsüz diş-dudak konumunda, tonsuz, sızıcı alt dudak ve üst dişlerin teması sonucunda oluşur.

Örnek olarak : fāryad , hawar ("çığlık"), fācr, sebbeḥ ("şafak"), fāsl ("mevsim"), fāķir ("fakir").

6. /g/ Ünsüzü :

Ön damakta boğumlanıp , sert , patlayıcı ,titreşimli dilin arkası ve ön damak arasındaki bölgede oluşur (Coşkun, 2015, s. 56). Kelime içinde"g" ünsüzü boğumlanıp kelime sonunda daha çok "k" ünsüzüne dönüşüyor.

Örnek olarak :

Kelime başında: gelmek > kelmek, gömlek >kümlek.

Kelime içinde: yorgan >yurkın > yorgan.

Kelime sonunda: yazık >yazık > yazık.

/g/ ünsüzü :

Erbil ağzında bu ünsüz Türkiye Türkçesindeki "g" ünsüzüyle eşdeğerdir . Bu ses Erbil Türkmen'cesinde "c" ünsüzüne değişmiştir. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunur (Shukur, 2019, s. 33).

Örnek olarak : cüneş ("güneş"), cêwl ("gönül"), cül ("gül") .

7. /ğ/ Ünsüzü :

Bu ünsüz arka damak , dil arkası ve boğaza yakın bölgede telaffuz edilir. Bu ünsüz daha çok yazı dilinde görülmektedir (Vural, H. Böler, T., 2015, s. 80). Kelime başında ,ortasında ve sonunda kullanılır (Deny, 2012, s. 52) .

Örnek olarak : gavga >kavga, gayık >kayık.; bağca >bahçe, yağmur >yağmur.; yog >yok, çuğ >çubuk.

/ğ/ Ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesinin bütün lehçelerinde kullanıldığı gibi Erbil ağzındada bulunan bir ünsüzdür. Kelimenin başında bulunmaz bu ünsüz daha çok kelime ortasında ve sonunda görülmektedir. Ayrıca bu ünsüz (Arapçadak ğ gayın sesinin aynısıdır) (Shukur, 2019, s. 36).

Örnek olarak : ğaz ("gaz"), ğurfa⁶("oda"), ğurabiye("kurabiye"), ğam("gam").

/ğ/ Ünsüzü :

Bu ünsüz Türkçede tartışmalı bir yere sahiptir. Sızıcı ve ötümlü ön damak ünsüzür (Demir, 2019, s. 124). Bazı dil bilimciler bu sesi

⁶ Irak Türkmen Türkçesinde "ğ ğ" ünsüzüyle başlayan kelime bulunmaz sadece alıntı sözcüklerde bulunur.

ünsüzlerden saymazlar çünkü kelimenin başında bulunmayan ve oldukça zayıf bir yapıya sahiptir (Özkan, 2021, s. 136). Bütün ünlü ve ünsüzlerden etkilenir, bu nedenle ses olaylarının bir çoğu için hazırdır (Dursunoğlu, 2017, s. 107). Bu özellikleriyle, ön damak ünsüzü "k" ünsüzün alt dalı olduğu söylenebilir (Demircan, 2015, s. 48).

Örnek olarak : ağaç ,yağmur ,yağ.

8./h/ Ünsüzü:

Sert, sızıcı ve titreşimsiz boğaz ünsüzüdür (Ergin, 2023, s. 79). Türkçe'deki tek boğaz sesi özelliğini taşır (Deny, 2012, s. 51). Bu ünsüz kelime başında bulunmaz günümüzde yaygın olan /h/ sesi ile başlayan kelimelerin bir çoğu "k" sesinden dönüşmüştür (Özkan, 2021, s. 137).

Örneğin: kangı >hangi,katun>hatun,kanı>hanı>hani.

/h/ ünsüzü : Erbil ağzında sadece alıntı kelimelerde bulunan bu ünsüz ötümsüz,gırtlak ve sızıcı bir ünsüzdür (Shukur, 2019, s. 37).

Örneğin : lahana ,harda ("nerde"), ha zaman ("ne zaman").

/ḥ/ Ünsüzü :

Arka gırtlak konumunda, ötümlü, sızıcı ünsüzdür.Bu ses, gırtlaktan titreşimle üretilir. Arapçanın "ح ḥa" sesidir.

Örnekler : ḥarf ("harf"), sebbeḥ ("sabah"), ḥazār ("dikkat"), ḥalal ("helal").

/ḥ/ Ünsüzü :

Gırtlaktan hırıltılı ses konumunda, ötümsüz, sızıcı ünsüzdür . Arapça ve Farsçanın noktalı "خ" hafi karşılığıdır (Shukur, 2019, s. 37).

Örnekler : ḥızır ("hızır"), bōyunbaḥ ("kolye"), ḥeste ("hasta"), ḥanım ("hanım").

9./j/ Ünsüzü :

Sert, sızıcı ve ötümlü diş eti ünsüzüdür (Ergin, 2023, s. 77). Eski Türkçede bu sese rastlanmaz, ancak Karahanlı Dönemi'nden itibaren Türkçe metinlerde görülmeye başlanmıştır (Demircan, 2015, s. 50-51). Daha çok yabancı kökenli kelimelerde karşımıza çıkar (Özkan, 2021, s. 137). **Örneğin** : jale, jilet , japon.

/j/ Ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesinde ve Erbil ağzında" j"⁷ sesine yalnızca Türkmenceye giren alıntı kelimelerde bulunmaktadır (Shukur, 2019, s. 38)

Örneğin : taħaruj “mezuniyet”, teknelojya “teknoloji” gulabaroja, “çekirdek” , pak pakij “tertemiz” .

10. /k/ Ünsüzü :

Sert, patlayıcı, damaktan çıkan ve tonlanmayan bir ünsüzüdür. İnce ünlülerle birlikte ön damakta, kalın ünlülerle ise art damakta boğumlanır. Sesletim açısından iki farklı konumda kullanılmasına rağmen Türk Alfabeti bu ayrımı belirtmez (Dursunoğlu, 2017, s. 109). **Örneğin** : karpuz , kaş , kahve .

/k/ ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında kullanılan bir ünsüzüdür. Genellikle "k" ünsüzü "ç" sesine dönüşür (Shukur, 2019, s. 38).

Örnek olarak : Çerçüç ("kerkük") , çömçe ("kepçe"), çömr ("kömür").

⁷ Telafer ağzında "j" sesi yerine "c" sesi tercih edilir (Shukur, 2019, s. 38).

/'k' q / Ünsüzü :

Sert, tonsuz, patlayıcı bir ünsüzdür. Dilin arka kısmı sert damağa dokunması ile meydana gelir . Arapçadaki(" ق kaf") harfini karşılar (Shukur, 2019, s. 39).

Örneğin: kelem ("kalem"), kar ("kar"), kırkıldamağ("pırıldamak"), kırığ ("kırık"), kabağ ("kabak").

11./I /Ünsüzü :

akıcı ve sızıcı bir ünsüzdür; tonlu ve dış etinden boğumlanır (Ergin, 2023, s. 80). Bu ünsüz, Türkçede kalın ünlülerle kalın, ince ünlülerle ince olarak söylenir (Coşkun, 2015, s. 52).

Türk Alfabesi bu farkı yansıtmadan sadece bir harfle gösterir. Türkçe kelimelerinde "I" ünsüzü kelime başında bulunmaz fakat yabancı kökenli kelimelerde "I" ünsüzüyle başlayan kelimelerde ünlü türemesi meydana gelir (Dursunoğlu, 2017, s. 110). **Örnek olarak:** Bilge ,gül , bul.

/I/ Ünsüzü : Erbil ağzında ön damak, tonlu, akıcı ünsüzdür. Dil ucunun üst damağın temasıyla meydana gelen bu ses. **Örnek olarak :** lal ("dilsiz"), leçe ("leke"), loğum ("lokum"), lellüç ("salıncak").

12./m/ Ünsüzü :

Çift dudak ünsüzüdür. Akıcı ve ötümlü, patlayıcı bir ünsüzdür (Ergin, 2023, s. 80). Bu ünsüz, iki dudağın sıkıca birbirine kapanmasıyla boğumlanır (Coşkun, 2015, s. 50).

Ağızlarda bu tür değişimlere sıkça rastlanır: Ben > men ;bahane > mahane

/m/ Ünsüzü : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan çift dudak ötümlü ve akıcı bir ünsüzdür. Alt ve üst dudakların temasıyla oluşur ve burun yoluyla çıkan ötümlü bir sestir (Shukur, 2019, s. 40).

Örneklolarak:maştab,maçtab("okul"),meselen("örneğin"),mān("ben"),mah ana("bahana").

13./n /Ünsüzü :

Akıcı, patlayıcı ve ötümlü bir ünsüzdür (Demir, 2019, s. 128).Dil ucunun üst dişlere hafif bir şekilde temas etmesiyle gerçekleşir. Bu ses, Türkçede özellikle iç ve son kelimedede sıkça görülmesine rağmen, kelime başında yalnızca birkaç kökensel kelimedede bulunur (Demircan, 2015, s. 54).

Örneğin : ne ? , nere, nasıl < ne asıl? gibi sözcüklerde görünür.

/n/ Ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan ötümlü, sürekli ve diş ünsüzüdür. Sözcük başında, içinde ve sonunda görünür (Shukur, 2019, s. 40).

Örnek olarak : nêça ("nasıl"), nāne("anne"),nefer ("birey").

/ŋ/ Ünsüzü :

Dil sırtının yumuşak damakla temas etmesiyle oluşan bir damak ünsüzüdür (Özkan, 2021, s. 139-140). Bu ses, dil bilgisi açısından Eski Türkçe kökenli ve Türk dillerine özgü bir özellik olarak karşımıza çıkar (Gabain, A. Von., 1988, s. 38). "ŋ" ünsüzü, tarihsel olarak "ng" seslerinin birleşiminden türemiştir (Deny, 2012, s. 59).

Örneğin : domuz < ET. doñuz, bana < ET. baña, sana < ET. saña, ona < ET.oña.

/ng/ ünsüzü:

Irak Türkmen Türkçesinin bazı ağızlarında görülen bu ünsüz daha çok Kerkük, Musul, Telafer ve Kifri ağızlarında kullanılır (Shukur, 2019, s. 41). ötümlü, sürekli arka damak ünsüzüdür.

Örneğin : yengi ("yeni") , engi ("en"), igne("iğne"),dongız("domuz") gibi kelimelerde kullanılmaktadır.

14./p/ Ünsüzü :

Çift dudak ünsüzü, patlayıcı ve katı bir ünsüzdür(Ergin,2019:100). Bu ses, iki dudağın tamamen kapanıp ve hızlı bir şekilde açılmasıyla boğumlanır (Deny, 2012, s. 65). Türkçede kelime başında nadir olarak kullanılan ve kelime ortasında ve sonunda bulunur(Gülensoy,2019:475).

Örneğin : yap, çöp, ip .gibi sözcüklerde bu ses açıkça duyulabilir.

/p/ Ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan bu ünsüz çift dudak ötümsüz, patlayıcı ünsüzdür. Alt ve üst dudakların birleşip aniden açılmasıyla patlayıcı bir nitelik kazanır (Shukur, 2019, s. 41). **Örnekler :** paklıh ("temizlik"), pendir ("peynir"payız ("güz mevsimi").

15./r/ Ünsüzü :

Sızıcı ve ötümlü boğumlanma anında dil ucu, üst dişlerin arkasına temasıyla oluşan bir ünsüzdür (Göker, 2001, s. 164). Türkçede bu ünsüz kelime başında yer almaz sadece alıntı kelimelerde ön ses olarak görülebilir ve bu durumda bazen bir yardımcı ünlü türemesi meydana gelir (Özkan, 2021, s. 140). **Örnek olarak :** resim; kar, yer, araba .

/r/ Ünsüzü : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan bu ünsüz Dil ucunda üretilen titreşimli bir ünsüzdür (Shukur, 2019, s. 41).

Örnekler: rahmet ("merhamet"), rıyaza ("spor"), rāsm ("resim").

16. /S/ Ünsüzü :

Sert ve sızıcı, dil ucunun üst dişlerin hemen arkasına dokunmasıyla oluşur (Demircan, 2015, s. 50).

Üretilirken ses telleri titreşmez, dolayısıyla tonsuz bir ünsüzdür. Türkçede, bu sesin kelime başında, ortasında ve sonunda dengeli bir şekilde kullanıldığı görülür (Gabain, A. Von., 1988, s. 40-41).

Örnekler: sel, aslan, kasırğa .

/s/ Ünsüzü : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan. Diş eti, ötümsüz, sızıcı ünsüzdür. Dil ucunun üst dişlere yaklaşarak dar bir hava yolu oluşturmasıyla ortaya çıkar (Shukur, 2019, s. 41).

Örnekler: sebbah ("sabah"), sefer ("yolculuk"), s'at ("saat"), sārın ("serin"), sawh("soğuk").

17. /Ş/ Ünsüzü :

Sert, sızıcı ve diş eti ünsüzü olarak tanımlanır (Demir, 2019, s. 129). Bu ses, dilin ön kısmının üst diş etine yaklaşmasıyla üretilir (Demircan, 2015, s. 50). Türkçede genellikle kelime başında bulunmaz ama iç ve son seslerde yaygın bir şekilde kullanılır (Gabain, A. Von., 1988, s. 40-41).

Örnekler: akşam, peşin , aş.

/ş/ Ünsüzü :

Irak Türkmen Türkçesin ve Erbil ağzında kullanılan bir ünsüzdür. Dişeti ünsüzü, ötümsüz, sızıcı bir ünsüzdür (Bilal, 2015, s. 26).

Örnekler: aḥşam("akşam"), şorba ("çorba"), şirin ("tatlı"), şebeke ("ağ, sistem").

18. /t/Ünsüzü :

Katı, patlayıcı ve tonsuz bir diş ünsüzü olarak tanımlanır. Sözcüklerin başında, içinde ve sonunda sıkça görülür(Gülensoy:2019:475).

Örneğin : taş, at, otur, gibi sözcüklerde bu sesin varlığı hissedilir.

Türkçede ağız farklılıklarına bağlı olarak görülen "t" ünsüzü, yarı tonlu bir ses olup, "d" > "t" arasında bir konumda (Gabaın, A. Von., 1988, s. 39). Türkiye Türkçesi ağızlarında genellikle "d" > "t" değişimi oluşur (Coşkun, 2015, s. 53).

Örneğin : demir > temir ; durum > turum ; doku- > toku- ;dolayı > tolayı

/t/ Ünsüzü : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında bulunan bu ünsüz diş ünsüzü, ötümsüz, patlayıcıdır (Shukur, 2019, s. 42).

Örneğin : ta'mir ("tamir"), toy ("düğün"), talebe("öğrenci"), tāçme ("itme, dürtme").

ṭ : Irak Türkmen Türkçesinde ve Erbil ağzında kullunalan bu ünsüz.Diş konumunda üretilen, ötümsüz, patlayıcı ünsüzdür.Türkiye Türkçesi ağızlarında daha nadir bulunur (Shukur, 2019, s. 42).

Örnekler: ṭapo ("tapu"), ṭawus ("tavus"), ṭabıq ("kat").

19./v /Ünsüzü :

Türkçeye sonradan eklenen bir ses olan v, katı, sızıcı ve tonlu diş-dudak ünsüzü olarak bilinir (Göker, 2001, s. 164).Eski Türkçede bulunmayan bu ünsüz, genellikle Türkçe kökenli sözcüklerin başında

görülmez (Vural, H. Böler, T., 2015, s. 78). Ancak iç seste ve son seste yaygınlaşmıştır.

Örneğin: av, sevgi, kovmak.

"o" ve "ö" seslerinden sonra gelen "g" nin > "v" ye dönüşmesi

Türkçede, "o" ve "ö" ünlülerinden sonra gelen "ğ" sesi zamanla "v" sesine dönüşme eğilimi göstermiştir. Bu süreç sonucunda, başlangıçta "ğ" harfiyle yazılan bazı kelimeler günümüzde "v" harfiyle yazılmaya başlanmıştır.

Örnekler: döğmek > dövmek ; öğmek > övmek ; söğmek > sövmek

/Fv/ bulunan kelimelerde "v" sesinin "f" ye dönüşmesi: Türkçeye geçmiş ve orijinalinde "fv" ses birleşimini barındıran bazı kelimelerde, bu birleşim Türkçeleştirilirken "v" sesi "f" ye dönüşmüştür (Özkan, 2021, s. 136) .

Örnekler : afvetmek > affetme.

w (v̈) : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzında kullanılan bu ses çift dudaklı, ötümlü, sızıcı ünsüzdür. Alt ve üst dudakların hafif bir aralık bırakarak titreşim yaratmasıyla üretilir. Bu ses, bazı Türk lehçelerinde kullanılır ve genelde yarı ünlü bir özellik taşır.

Örnekler: watan ("vatan"), wriş ("savaş"), wazir ("vezir"), waqf ("vakıf").

20./y/ Ünsüzü : Türkçenin en önemli ünsüzlerinden biri olan "y", akıcı, sızmalı ve tonlu bir ön damak ünsüzüdür. Yarı ünlü olarak da kabul edilen bu ses, ünlülere en yakın ünsüzdür. Bu nedenle ses düşmelerine oldukça yatkındır. Türkçe kelimelerde genellikle başta, içte ve sonda görülür.

Örneğin: yaz, yol, koyun.

/y/ Ünsüzü : Irak Türkmen Türkçesi ve Erbil ağzlarında bulunan ön damakta üretilen, ötümlü, akıcı, yarı ünlüdür. Dil sırtının damağa yaklaşmasıyla oluşan bu ses, Türkçe'de hem ünlülerle hem de ünsüzlerle uyum içinde kullanılır (Bilal, 2015, s. 27).

Örnekler: yığmağ ("biriktirmek"), yew ("ev"), yel ("rüzgar").

21./z/ Ünsüzü : Türkçede "z"⁸ sesi katı, sızıcı ve tonlu bir diş ünsüzü olan "z", köken itibariyle genellikle yansıma sözcüklerde görülür (Göker, 2001, s. 164). Türkçe kökenli kelimelerin ön sesinde bulunmazken, iç ve son seste sıkça karşımıza çıkar (Vural, H. Böler, T., 2015, s. 78). Erbil ağzında bu ses aynı şekilde kullanılır. **Örnek olarak :** Zeytin , zebra , zafer.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesi ve Erbil Türkmen Türkçesi arasındaki ses özellikleri karşılaştırılmış ve iki dil arasındaki fonolojik farklılıklar detaylı şekilde ele alınmıştır. Yapılan analizler, Erbil Türkmen ağzının, Türkiye Türkçesiyle önemli benzerlikler taşımasına rağmen, tarihsel ve coğrafi konumlara bağlı olarak belli farklılıklar görünmektedir.

Erbil Türkmen ağzında ünsüz değişimleri göze çarpan bir özellik olduğu ortaya koymaktadır.

Türkiye Türkçesindeki "g"sesinin ">"c" ve "ç" fonemine değişmesi .(gelmek >celmeh, gömlek > çöyneç) "k" sesinde genel bir şekilde "ç"olarak kullanılması (büyük >bewç, kerkük > çērçüç) gibi sözcüklerin kullanılması, bu ağzın eski Türkçeye yakınlığını ortaya koymaktadır.

⁸/z/fonemi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde aynı şekilde kullanılır.

Çift dudak ünsüzlerinin "v"> "w" sesinin kullanımı, ve art damak ünsüzlerinin (Arapçadan alınan" ḥ ح, ḥ خ, ' ع " gibi) seslerin Erbil Türkmen ağzının Türkiye Türkçesi ile farklılıklarını ortaya koymuştur.

Erbil Türkmen ağzı, Türkiye Türkçesiyle aynı dil ailesinden olması , Arapça ve Farsçanın etkileriyle farklı bir fonetiğe sahiptir. Erbil Türkmen ağzında belirlenen ünsüz değişimleri tarihsel süreç içinde çevresel ve etnikler nedeniyle farklılaştığı görülmektedir. 13.yüzyıldanberi şekillenmiş olan nazal "ñ" bir fonolojik yapı taşıdığını göstermektedir. Bu tür ünsüzler, özellikle Oğuz grubunun güney kollarında korunmuş ve bugün hâlâ Erbil Türkmen ağzında kullanılmaktadır. Bu durum, ağzın tarihî derinliğini ve geleneksel yapısını koruduğuna işaret etmektedir.

Kaynakça:

- Akbaş, V. (2011). *Dil Bilgisi*. İstanbul: Konak Yayınları.
- Bilal, Z. (2015). *Erbil Türkmen Ağzı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Coşkun, V. ((2015)). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Ankara,; Iq Yayınları.
- Demir, N. (2019). *Türkçe Ses Ve Biçim Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Demircan, Ö. (2015). *Türkçenin Ses Dizimi* . İstanbul: Dar Yayınları.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul : Kabalcı.
- Dursunoğlu, H. (2017). *Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dil Bilgisi*,. Remzi Kitabevi,; İstanbul.
- Ergin, M. (2023). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gabain, A. Von, . (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. 4. Baskı.
- Göker, O. (2001). *Uygulamalı Türkçe Bilgileri* . Ankara: Evos Basım Yayın.

- Gülensoy, T. (2019). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hıdır, Ç. (1979). *Irak Türkmen Ağzları*. İstanbul ,Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hürmüzlü, H. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. Kerkük: Türkmeneli İşbirliği Vekültür Vakfı Yayınları.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Özkan, M. (2021)). *Türkçenin Ses Ve Yazım Özellikleri*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Sabır, F. (2013). *Irak-Erbil Türkmen Ağzı*. Nevşehir,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.: Nevşehir.
- Shukur, K. (2019). *Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi Ve Gagavuz Türkçesiyle Karşılaştırmalı Olarak Irak Türkmen Türkçesi (Ses Bilgisi, Fiil, Metin, Sözlük)*. . Ankar: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi,.
- Vural, H. Böler, T. (2015). *Ses Ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınlar.